

Simono Daukanto asmenybės ir darbų labirintai

Simonas Daukantas (1793–1864) paliko daugelio sričių tekstų, kuriuos skaitytojai dėl autoriaus painios raiškos greitai numeta į šalį, pasitenkindami informacija *apie* asmenybę ir jo darbus¹. Jau XIX a. jį nukaršinęs kunigas Ignas Vaišvila sakė: „tokia buvo prie lietuovystės apatija“, kad geriau tuo laiku visiems atrodė lenkiškai knygas spausdinti ir skaityti negu Daukanto *žmudzka* kalbą skaitant kankintis. Šiandien esant kitos rūšies apatijai: postmodernizmo kontekste siekiant istoriją gelbėti nuo nacionalizmo, silpnėja ir Daukanto reikšmė, ir gyvas jo tekstų skaitymas. Istorikas lietuvių kultūros savimonėje įsitvirtino kaip drąsiai išreiškęs savąją Lietuvos istorijos poziciją, suteikęs istorijai transistorinę tikslą. XIX a. pradžioje rašyti Lietuvos istoriją lietuviškai reiškė parodyti priešingą tautai (tradicine prasme: *gente Lituanus, natione Polonus*) poziciją. Istorijos be pozicijos parašyti neįmanoma, o kai aptinkame stipriai išreikštą požiūrį, už jo matome slypint asmenybę. Taigi Daukanto asmenybė, vėliau ir dabar dėl įvairių priežasčių prieštarvingai vertinama, buvo pirmosios lietuviškos istorijos atsiradimo priežastis; jo asmenybė daugeliui XIX–XX a. buvo lietuvių tautinio tapatumo pavyzdys, formuojantis jų gyvenimo ir etikos turinį.

Yra sakoma, kad mūsų gyvenimo kryptį lemia penki mokytojai. Žinoma, kiekvienu atskiru atveju jų būna daugiau ar mažiau, bet, palaikydami šią mintį, pabandykime surasti tuos penkis Daukanto mokytojus ir aptarti, ką jis iš jų paėmė. Galbūt toks požiūris į istoriką parems nuomonę apie jo asmenybės didumą ir pateiks jo tekstų iškodavimo raktą. Taigi, jei tikėtume, kad mūsų gyvenimui svarbūs penki mokytojai, remdamiesi paties istoriko teiginiais ir tekstais, išskirtume šiuos autoritetus: Kotryna Odinaitė-Daukantienė, Ignacas Žegota Onacevičius, Albertas Vijūkas-Kojalavičius, Kristijonas Donelaitis, Johanas Gotfrydas Herderis.

¹ Kaip vienas paskutinių pasiskaitymų *apie* rezultatas gali būti nurodytas Kristinos Sabaliauskaitės pranešimas tradiciniame „Santaros-Šviesos“ suvažiavime Alantojė. Ji klaidina visus teigdama, kad „Simonas Daukantas norėdamas finansiškai išgyventi po filomatų bylos, dėl kurios smarkiai vėlavo universiteto diplomas ir galimybė įsidarbinti, pasirinko saugų caro administracijos *aparatchiko* kelią, atvedusį jį į gana aukštą poziciją Rusijos imperijos senate“. Žr. Jūratė Važgauskaitė. Kristina Sabaliauskaitė: kam naudingos audros tarp „liberastų“ ir tautinių patriotų? (www.lzinios.lt, 2018 06 27).

Kad ir kókius puikius profesorius Simonas Daukantas sutiko Vilniaus universitete, pagrindas istorijos studijoms – įgimtas kilnumas (*nobilis*) – buvo duotas tėvų. Jie pasirūpino, kad sūnus, remiamas dėdės iš motinos pusės kunigo Simono Lopacinskio, baigtų Kretingės parapinę ir keturklasę Žemaičių Kalvarijos dominikonų mokyklą. 1814–1816 m. Daukantas mokėsi Vilniaus gimnazijoje, 1816 m. įstojo į universitetą, į literatūros ir laisvųjų menų fakultetą (studijavo kartu su Adomu Mickevičiumi), nuo 1818 m. perėjo į moralinių ir politinių mokslų fakultetą. 1821 m. gavo abiejų tėsių kandidato diplomą, paskui sėkmingai išlaikė egzaminus ir 1822 m. apgynė traktatą lotynų kalba „Apie tėvo valdžią pagal prigimtinę, romėnų ir krašto teisę“. Jam buvo suteiktas magistro laipsnis, kuris buvo patvirtintas tik 1825 m., pateikus bajorystės dokumentus. 1825 m. pabaigoje Daukantas, kaip buvo būdinga Apšvietos augintiniams, siekdamas pajausti miesto, kuriame 1764–1769 m. gyveno ir darbus rašė Herderis, vietos ypatingumą, paslaptį, ir išplėsti žinias, reikalingas istorijai rašyti, pradėjo pirmąją savo tarnybą Rygoje generolo gubernatoriaus raštinėje vertėju. Daukantas, užaugęs Kuššo gubernijos pasienyje, turbūt jau iš namų išsinešė supratimą, kad lietuvių ir latvių kalbos panašios, o latvių kultūra, paveikta vokiečių kultūros, yra aukštesnio lygio, todėl sektina kuriant lietuvių kultūros ugdymo prioritetus. Juk ne be reikalo XIX a. Šiaurės Žemaitijos jaunuomenė kur kas dažniau buvo siunčiama mokytis į Kuššą. Daukantui dėl vokiškojo romantizmo idėjų patikimesnis galėjo pasirodyti sekimas vokiečių, o ne lenkų kultūros laimėjimais, juolab svarstant separatistines idėjas. Rygoje buvo gausi lietuvių kolonija, čia jau anksčiau buvo apsigyvenęs su lituanistinio sąjūdžio nariais ryšius palaikęs kunigas Juozapas Simforijonas Mieleška (1804–1868). Tarp Daukanto bibliotėkos knygų yra išlikusi kunigo knyga „Stundas pahr Deewa Mahtes Jumprawas Marias beswinigu eenemschanu“ (Ryga, 1840) su dedikacija: „Magnifico Domino Simoni Dowkont Consiliario Collegiali cum sincerrimo affectu dicat autor“. Gal li būti, kad Daukantas pažinojo Mielešką iš Žemaičių Kalvarijos dominikonų mokyklos, kur abu mokėsi, o, kaip vyresnis, galbūt padėjo jaunesniam. Galbūt jiedu, kaip iš to paties Žemaitijos kampo: vienas nuo Mažeikių, iš pat Latvijos pasienio, iš Knabikų kaimo, kitas nuo Skuodo, iš Lenkimų, greitai surado kalbą, nors juodu skyrė vienuolikos metų tarpas. Galbūt teko jiems ir Vilniuje susidurti, kur 1823–1824 m. Mieleška, jau klierikas, gyveno dominikonų vienuolyne, o paskui 1825–1826 m. mokytojavo Rygoje ir po pertraukos vėl joje apsigyveno nuo 1832 metų. Kaip rašo Vaclovas Biržiška, Mieleška buvo pamokslininkas, darbavosi latvių katalikų literatūros baruose, padėjo Jonui Krizostomui Gintilai

kaupti bibliotėką, ieškojo jai retų knygu². Daukantas ir Jurgis Plateris Mielešką pažinojo, tapo bendraminčiai, keitėsi idėjomis. Daukantui išvykus iš Rygos, ryšys su Mieleška nenutrūko, nes istorikas tarpininkavo dėl kunigo knygelės išleidimo: „K. Milieszko Simforian Knigele apei žines draugystės nūsituriejimo. Petropiliej 1846“.

Daukantas tarnavo iki 1834 m. lapkričio 26 d., o 1835 m. pradžioje, laikydamasis šūkio *sapere aude* („drįsk būti protingas“, Horacijus), Rygoje bibliotėkas ištyręs, tęsdamas istorijos šaltinių paieškas, išsikėlė į Šiaurės sostinę. Čia nuo 1835 m. kovo 7 d. buvo paskirtas senato I departamente valdininku, o nuo 1837 m. buvo perkeltas į III departamentą ir dirbo metrikanto padėjėju, tvarkė ten saugomą Lietuvos Metriką, iš jos, pagaudamas laiko, darė išrašus. 1850 m. birželio mėn. pabaigoje išvykęs į Lietuvą praleisti trijų mėnesių atostogų, atsiuntė į Sankt Peterburgą prašymą atleisti dėl ligos iš tarnybos. 1851 m. šis prašymas buvo patenkintas, ir Daukantas buvo išleistas į pensiją, paskyrus 42 rublius metinės pensijos. Apsigyveno Vařniuose. Tuo laiku jau paskyrus Motiejų Valančių vyskupu, Daukantui atsirado galimybė gyventi ir dirbti pas jį gaunant dar 22 rublius per mėnesį už įvairius darbus: mokyti vyskupą vokiškai, parašinėti jo tekstus, skaityti apakusiems kunigams ir panašiai. Tuo pačiu laiku jis tęsė darbą prie savo žodyno ir trečiojo istorijos varianto „Pasakojimas apei Wejkalus Lietuvių tautos senowie“ (1850–1854). Dėl skirtingo būdo ir padėties tarp vyskupo ir istoriko pradėjo kilti nesusitarimų, ir jau 1852 m. Daukantas, susipykęs su Valančiumi, iš Vařnių išvyko, paprašytas vėl grįžo, bet 1855 m. jau visiškai atsisveikino su Vařniais. Nuo 1855 m. Daukantas apsigyveno pas Petrą Smuglevičių Svirlaukyje (Neu-Bergdorf, dabar Jaunsvirlauka), netoli Mintaujos (dabar Jelgava), ir čia išgyveno iki 1859 m. 1861 m. jis apsigyveno Papilėje pas kleboną Igną Vaišvilą.

Daukantas dar gyvas būdamas į kultūrininkų bendruomenės būrį pateko ne tiek kaip tekstų autorius, bet kaip asmenybė. Jo individualybė jau amžininkams kėlė pagarbą, skatino juo sekti. Visa karta vyresnis Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1749), su juo susipažinęs, Jonui Krizostomui Gintilai 1834 m. rašė: „Bówa pri musó šiais metais *kilnus* (kursyvas mano – R. B.) jaunuolis, wadyynams Jomiilesta Pons Symóns Dawkąts“³. Valančius, 1844 m. susipažinęs ir perskaitęs „Istoriją Žemaitišką“ (1828–1834), sustiprino savo nusiteikimą šviesti Lietuvą,

² Vaclovas Biržiška. *Aleksandrynas. XIX amžius*, antrasis fotografuotas leidimas. Vilnius: Lietuvos kultūros fondas, 1990, t. 3, p. 146.

³ Vytautas Merkys. *Simonas Daukantas*, antrasis pataisytas leidimas. Vilnius: Vyturys, 1991, p. 63.

o kūryboje vartoti lietuvių gyvosios kalbos elementus. Vėliau Jonas Basanavičius ir Jonas Šliūpas, rašydami savus Lietuvos istorijos variantus, pirmiausia sekė ne tik Daukanto istoriko pozicija, bet ir raiška. Basanavičius beveik Daukanto žodžiais kalba: „ir mes, lietuviai šios gadinės, turime pavyzdį gerų sūnų senovės Lietuvos; todėli pirmių pirmiausia turime pažinti jų senovišką gyvenimą, būdą, dabą ir tikybą, jų darbų ir rūpesčius“ („Apie istorijos žalą ir naudingumą“). Vėliau, įgudę lietuviškai rašyti, nuo pirmtako raiškos nutolo, tačiau Daukanto idėjų neišdavė.

XIX a. pirmoji pusė buvo laikotarpis, kai norint suprasti asmenį pirmiausia buvo klausama, kas tavo tėvas, o ne kas esi tu. Augustinas Janulaitis dar 1913 m. paskelbė Daukanto krikšto metrikus, kuriuose rašoma: „1793 m. spalio mėn. 29 d. aš, Simonas Lopacinskis, Lenkimų altarista, apkrikštijau sūnų, vakar gimusių, vardu Simonas, iš teisėtos moterystės tėvo bajoro Jurgio Daukanto ir motinos bajorės Kotrynos Odinaitės. Krikšto tėvai buvo: Antanas Neugavičius su Rozalija Norvydiene iš Kalvių.“⁴ Daukanto – bajoriškos kilmės tėvų, bet anuomet jau tik karališkųjų valstiečių (dvaro eigulio) – ryšiai, pavyzdžiui, su grafu Jurgiu Plateriu, vėliau su Eustachijumi Tiškevičiumi ir bajorais, tik iš šių dienų žvelgiant atrodo natūralūs. Pamėginę XIX a. pradžioje Daukanto kartoje paieškoti panašaus pavyzdžio, nerasime. Ir nors XIX a. jaunoji karta, išaugusi veikiamą Prancūzijos revoliucijos liberalizmo idėjų ir Napoleono Bonaparto asmenybės šviesoje, luominio požiūrio kratėsi, vis dėlto beteisio bajoro bendravimas su grafu buvo pateisinamas tik vienam kitame pamačius giminingą sielą, tapatų kūrybinį genijų. Daukanto *kilnumą*, gebėjimą bendrauti, siekti tikslų, ankstyvą susidomėjimą Lietuvos praeitimi ir lietuvių kalba turėtume sieti su namų aplinka, šeimos istorijos pasakojimais. Juk ir šiandien retai pasitaiko jaunuolių, kurie, vien pastudijavę universitete, 29 metų jau būtų parašę istoriją ar kitą kokį svarų veikalą. Daukantas iš karto po studijų bičiuliams parodė istoriją „Darbay senuju Lituwiau yr Žemaycziau“ (1822 m., toliau – „Darbai“). Veikalas sulaukė nemažos sėkmės, buvo nusirašinėjamas ir plito nuorašais. Plateris jau 1826 m. turėjo nusirašęs „Darbų“ pratarbę (kaip liudytų popieriaus pagaminimo data). Knygoje „Buda Senowes Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū išsraszė Jokyb’s Łaukys“ (1845 m., toliau – „Būdas“) keletą kartų randame paminėtą Odino pavardę. „Būde“ apskritai akcentuojama motinos reikšmė išsaugant lietuvių kalbą ir tautinę atmintį, o Odinų protėvių linija, nors ir netiesiogiai, yra įtvirtinama ne vienoje teksto vietoje. Pavyzdžiui:

⁴ Augustinas Janulaitis. Simanas Daukantas. Jo gyvenimas, darbai ir vargai (1793–1864), *Lietuvių tauta*, 1913, t. 2, sąs. 2, p. 244–284.

Antrós istatios buwęs **Odins**. [G]ywenęs ąmtramije amžiuie pirm gimimo Kristaus, tas tórieiēs sawą buwejnę pa Daugawie kório pile Ažgar wadinusis. Tas **Odins** nuwejkęs Zuwiedus ir wissós sziauręs waldimieró pasidaręs, partajsęs wissoumenę swieto dr[a]ugę naujejs istatimajs, kórejs isakęs swietou sawo neprietelus kariauti ir Dijwą garbinti (p. 174);

Businą to **Odino** Lėtuwoie newen senowęs rasztaj rodo, bet pates pawardes **Odinú** nu neatminamú ąmžiú kunegajksziú, Zámłonú ir lousú žmoniú iki szè dijnà Lėtuwo ir Zámajtiuse tebesantes patwirtin, kad tó tarpó **Odino** pawardies niekokioie kitoie tautoie niera rądamos (p. 175);

Nesgi szenden Ziamgalys arba Łatus pasakodams praszalejtiau, jis wens sakos wiecinikó arba wijtinikó esós, beje: pirmoujó ir tikroujó tós žiamęs gywentojó, o kitti wissi essantys szaldras ir praszalejtej. Je parsklejsem dar pirmusius rasztus sziauręs rasztinikú tą patę tejsybę rassem; nesgi pagał jų žinios **Odins** pirmasis wissos sziauręs waldimiers buwęs isz Ziamajtiú kilimo ir sawą buwejnę Asgardo pilie pa Daugawie tóriejės (p. 214).

Ši autobiografinė gija, t. y. motinos giminę susiejant su Odinu, nors ir sufalsifikuojant detales (istorikas sako, kad pirmiausia Odinas gyveno prie Dauguvos, Ažgare, o tik vėliau nukariavo skandinavų žemes), verčia susimąstyti ir įžvelgti Daukanto polinkio į istorijos studijas užuomazgas kilus šeimoje, klausantis pasakojimų apie iškilus protėvius, jau daug metų gyvenančius vienoje vietoje. Motinos giminės pavardės įrašymas tradiciškai buvo pati patvariausia atminties forma. Rašydamas „Būdą“ ir suprasdamas, kad motina, kuriai turėjo būti dėkingas už įskiepytą meilę gimtajai kalbai, kraštui, žmonėms, neina jaunyn, rado, kaip išsaugoti jos atminimą. Ne be istoriko rūpesčio ji buvo palaidota Lenkimų bažnyčios šventoriuje, o antkapyje iškalta: „Čia ilsis Dievuje užsnūdusi Kotrinė Odinaitė pirma Stanisloviene Jaušienė, paskui Jurgienė Daukantienė, kuri gyveno sumišimuose svieta, regėjo ir kentėjo didžius vargus rūpesnius savo amžiuje, metuose 1795 m. buvo garsiamė mūšyje po Liepoja lygiai su vyru ir trimis dieveriais. Dievas jai buvo davęs penkias dukteris ir du sūnu, regėjo savo vaikų vaikų vaikus. Turėdama 90 metų amžiaus savo, persiskyrė su šiuomi svieta m. 1847 lapkričio mėnesio 9 dieną“. Kuris kolaborantas išdrįstų užsakyti tokį antkapinį įrašą (akmuo buvo atplukdytas iš Sankt Peterburgo)!

Asmenybės ir interesų formavimuisi daug duoda studijų laikotarpis. Daukantą paveikė Vilnius, menas didingą Lietuvos praeitį, ir jo universiteto bibliotėkos lobiai, sutikti profesoriai, o ypač Ignotas Žegota Onacevičius (Ignac Żegota Onacewicz, 1780–1845), kuris buvo baigęs Karaliaučiaus universitetą, garsėjantį visuotinės ir Bažnyčios istorijos studijomis, XVIII a. įkūrtu Lietuvių kalbos

seminaru. Profesorius ir po studijų palaikė ryšius su buvusia *alma mater*, su Martynu Liudviku Rėza. Onacevičius įdiegė savo studentams, bent jau artimiausiems, susidomėjimą Rytų Prūsija, kurios kultūrinis ir istorinis palikimas Lietuvai artimas ir pažintinas. Atliekamu nuo privalomų kursų laiku Onacevičius savo studentams skaitė Lietuvos istoriją. Tikėtina, kad būtent per jo ryšius su Rėza 1818 m. Kristijono Donelaičio „Metų“ leidimas „Das Jahr in vier Gesängen“ pateko į Vilniaus universiteto studentų Daukanto, Kajetono Nezabitauskio, Platerio, Simono Stanevičiaus rankas. Jų darbuose, išspausdintuose XIX a. trečiajame dešimtmetyje, aptinkame įvairaus pobūdžio nuorodų į kūrinį. Profesorius, išmestas iš Vilniaus universiteto, 1836 m. persikėlė gyventi į Sankt Peterburgą ir savo gyvenimą užbaigė prižiūrimas Daukanto. Taigi Onacevičius paskatino Daukantą imtis Lietuvos ir Prūsų Lietuvos, kur vis dar buvo puoselėjama ir mažųjų tautų kultūra, istorijos tyrimų, padėjo suprasti tolesnio Lietuvos kultūrinimo pobūdį, supažindino su Karaliaučiaus universiteto istorikų, filosofų darbais.

Vilniuje Daukantas perskaitė ir pamėgo Alberto Vijųko-Kojalavičiaus „Historia Lituanae“ (1650, 1669). Šis veikalas, kad ir lotyniškai parašytas, buvo istorijos teksto retorikos pavyzdys. Nors XIX a. jau buvo kitas istorijos supratimas, bet Daukanto istorijos šaltinių kritikos faktiškumas, neparemtas pirmtakų retorika, būtų buvęs „nuogas“. Jis rinkosi Vijųko-Kojalavičiaus darbą, kurio turinys ir kalba jam imponavo: „išguldymas darbų, skaistumas kalbos, aiškumas žodžių nebegali būti geresnis nė kokiam rašte“ („Darbai“, 1976, p. 38). Daukantas iš Vijųko-Kojalavičiaus perėmė ne tik darbo struktūrą, bet ir daugelį turinio bei raiškos dalykų. Kompiliuodamas pirmtako tekstą, jis persiėmė ir jo stiliumi, tokio stiliaus ieškojo ir kitų autorių knygose. Antai, panašaus stilistinio rezonanso vieta yra 11 tomų Nikolajaus Karamzino „Rusijos valstybės istorija“ (1816–1824) ar Augusto fon Kocebu (von Kotzebue) „Prūsijos senovės istorija“ (Preußens ältere Geschichte, 1808). Įdomu, kad gajausi iš retorinės tradicijos Daukanto tekste liko manieringosios, arba dirbtinės, iškalbos topai, reiškiantys jog autorius juos vartoja dėl įtaigos (pavyzdžiui, kliše tapęs *vargo pelė*), bet nebūtinai jie atspindi tiesą. Jis vartojo kur kas daugiau manieringosios iškalbos topų už Vijųką-Kojalavičių. Topai, kaip tradiciniai, skaitytojų atpažįstami teksto elementai, turėjo padėti suvokti, jog tai tradicinis istorijos tekstas, tik lietuvių kalba, ir leido tikėtis, kad skaitytojai kategoriškai neatmes intencijų rašyti lietuviškai ir nenuvertins autoriaus darbo. Daukanto tekste topai atliko autoriaus gynimosi funkciją, kurios beveik nereikėjo pirmtakui. Topai, kiekvienam XIX a. žinomi iš retorikos, turėjo nuraminti, lietuvišką tekstą padaryti vertą dėmesio; galėjo atrodyti ir kaip

autentiškas, nuoširdus autoriaus apgailestavimas, kad norėta daugiau, bet dėl objektyvių priežasčių pasiekta tik tiek, kiek skaitytojai regi.

Taip jau sutapo, kad, Daukantui ieškant pavyzdinių prototekstų lietuvių kalba, išėjo Rėzos „Metų“ leidimas. Daukantas sekė vokiečiais, kurie pirmieji į kalbą pažvelgė filosofškai ir sakė, kad natūrali, gimtoji kalba (*Mutter Sprache*) esanti arčiau paties Dievo, o racionaliai sukonstruota kalba (tai atitiktų gramatikų kalbą, *Kirchen Sprache*) yra klaidų, nusivylimo, melo įrankis. Prie tokio požiūrio derėjo „Metų“ – liaudies gyvosios kalbos žodžių pripildyta – kalba. „Metai“ tobulai atitiko istoriko tekstams keliamus reikalavimus: poema pulsavo gyvybe ir autentiškumu, pasižymėjo skambesiu ir muzikalumu, leksikos gausa ir vaizdo sodrumu. Donelaičio leksika, sakinio ritminė intonacinė sandara, poetika, pavaizduotas pasaulis, idėjos – tokia eile pagal patirtą poveikį išsidėstyti prototeksto elementai. Daukantui „Metai“ buvo tąsa literatūrinės tradicijos, kuri parėmė jo pasiryžimą priešintis oficialioms nuostatoms, daug metų Didžiojoje Lietuvoje besitęsiančiam lietuvių kalbos menkinimui.

Bene svarbiausias pirmųjų metų Rygoje autorius, kuris labiausiai subrandino Daukantą, – Johanas Gotfrydas Herderis (1744–1803). Daukantas iš Herderio persiėmė idėjomis apie kalbos kilmę, raidą, apie žemės istorijos raidą, kultūros prasmę. Pagarbus Herderio požiūris į prūsų, latvių, lietuvių tautas ir kalbas kėlė savivertę. Daukantas gyrė vokiečius, kad jie pirmieji į kalbą pažiūrėjo filosofškai. Išlikusiuose Daukanto užrašuose yra išrašų – atpasakojimų, citatų iš Herderio darbų. Pavyzdžiui, istorikas darė išrašus iš straipsnio „Apie kalbos ištakas“ („Abhandlung über den Ursprung der Sprache“):

Gruntownie Herder dowiodł na przykładach w swoiey rozprawie o ięzyku, iż niema żadney żyjącey mowy którą można było dostatecznie wyrazić na dwudziestu kilka literach wyrazie można by było, albowiem żadną z żyjących niedaie się przetać w literymia nowicie na dwadzieście⁵.

Herderio samprotavimai įkvėpė Daukantą kurti rašomosios kalbos koncepciją remiantis filosofiniu požiūriu į kalbą. Herderis kvietė rašomąją kalbą atgavinti gyvosios kalbos mėdžiaga. Jo manymu, dirbtinėje salonų kalboje nebelikę natūralių garsų, natūralios išraiškos, ją galima rasti tik geroje poezijoje. Daug esą galima pasiekti dirbtinėmis poetikos ir retorikos taisyklėmis, bet tokia poe-

⁵ „Herderis svariais pavyzdžiais savo samprotavimuose apie kalbą įrodė, kad nėra tokios gyvos kalbos, kurios išraiškai pakaktų koki dvidešimt raidžių, nes nei viena gyva kalba nesileidžia būti išreiškiamą mažesniu negu dvidešimt raidžių kiekiu“, [S. Daukantas]. *Išrašai iš knygų apie etnografiją ir istoriją in quoro* 28, lap. 21v. Prieiga per internetą: <http://www.deutschestextarchiv.de/book/view/herder_abhandlung_1772/?hl=Lambert&p=5>

zija niekada nesukels tokio apgirtimo, kaip natūralūs garsai, išlaikyti geroje poezijoje, romansuose. Taigi ypač didelis dėmesys teikiamas skambesiui, kai žodis išnyksta, bet lieka jo sukelta baimė, šiurpas, džiaugsmas. Daukantas nuolat tobulina raidyną, įsiveda papildomų raidžių su diakritiniais ženklais – tai rodo, kad jis ne tik atidžiai skaitė Herderį, bet juo sekė siekdamas lietuvių rašomąją kalbą pakylėti iki geriausių vokiečių literatūros pavyzdžių. Iš Herderio jis išsirašė:

Albowiem ein jeder Laut wird auf so mannichfaltige Weise ausgesprochen, wyina ballsie iwaire ira istarema. Daß z. B. Herr Lambert im zweiten Theil seines Organon mit Recht hat zeigen können: „wie weit weniger wir Buchstaben, als Laute haben“ und „wie unbestimmt werden können“. – Und das ist doch nur aus der deutschen Sprache gezeigt, die die Vieltönigkeit und der Unterschied ihrer Dialekte noch nicht einmal in eine Schriftsprache aufgenommen hat; wie denn da, wo die ganze Sprache nichts als solch ein lebendiger Dialekt ist?⁶

Herderio orientacija į gyvosios kalbos galimybes, jų plėtimą, į teksto skambumą Daukantui buvo labai artima. Tobulas jos realizavimas jam atrodė buvęs Donelaičio „Metai“. Daukantas specialiai siekė rašyti jausmingai, kad rašančiojo jausmas, perteiktas garso skambumu, sukeltų skaitytojams tuos pačius jausmus. Daukantas, kaip daugelis romantikų, jautė, kad jam likimo paskirtas ypatingas vaidmuo, ir jis, kaip tikras kūrėjas, nevensgė prisiimti subjektyvių sprendimų:

Mano nuomone, negalima rašyti nei vien gryna žemaičių, nei gryna aukštaičių [tarme], bet reikia domėtis jų švelnumu, harmoningumu ir glaustumu, neatsisakyti dalyvių, liaudis juos mėgsta ir vartoja, taip pat raštuose reikia sekti liaudimi, jei atitinka aukščiausias sąlygas⁷.

Simono Daukanto asmenybė ir darbai ne vienai kartai buvo veiklumo, doros ir įkvėpimo šaltinis. Prie jų, nors ir vertintų prieštaringai, buvo grįžtama epochų kaitos periodais. Laikydamasis etnocentriškų pažiūrų, o lietuviškumui teikdamas normatyvinio pozityvumo, Daukantas, nepaisydamas menko galimų skaitytojų pasirengimo, viršydamas jų išsilavinimo ir žinių lygį, užčiuopė ir išreiškė modernesnes idėjas, kurias skelbė pažangūs to meto žmonės. Jis veikė ir veikė mokslo, literatūros ir meno kūrėjus.

⁶ „Kadangi kiekvienas balsis ištariamasis daugeliu būdų, kaip, pavyzdžiui, ponas Lambertas antroje savo Organono dalyje parodė: „kaip gerokai mažiau mes turime raidžių negu garsų“ ir „kaip netiksliai jie jų yra perteikiami“. Ir jis tai parodė vokiečių kalbos [pavyzdžiui], kurios rašomoji kalba nėra perėmusi iš tarmių gausios tarties įvairovės; ką jau bekalbėti apie kalbas, kurios ir yra tik gyva tarmė: [S. Daukantas]. *Išrašai iš knygų apie etnografiją ir istoriją in quoro* 28, lap. 21v.